

*Ольга СМОЛЕНКО,
методист НМЦ ПТО
у Сумській області*

**Методичні рекомендації
щодо викладання української мови та літератури, зарубіжної літератури
у 2023/2024 навчальному році
в закладах професійної (професійно-технічної) освіти**

Пріоритетні напрямки освітньої діяльності МОН України у 2023/2024 навчальному році: створення безпечного освітнього середовища у закладі освіти, здійснення заходів щодо мінної безпеки, забезпечення комфортних умов для учасників освітнього процесу й поліпшення якості освітньої діяльності закладів освіти; продовження реформи загальної середньої освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа»; організація навчальної діяльності здобувачів освіти в умовах поєднання різних форм організації освітнього процесу; посилення національно-патріотичного виховання, формування громадянської позиції, просвіти з питань особистої безпеки; психологічна допомога учасникам освітнього процесу.

У 2023/2024 навчальному році викладання предметів суспільно-гуманітарної підготовки у закладах професійної (професійно-технічної) освіти здійснюватиметься відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про забезпечення функціонування української мови як державної», Указу Президента України від 16 березня 2022 року № 143 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України», постанови Кабінету Міністрів України від 28 липня 2023 р. № 782 «Про початок навчального року під час воєнного стану в Україні», Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392, листів МОН України від 24.08.2023 № 1/12685-23 «Про

організацію освітнього процесу в закладах П(ПТ)О у 2023/2024 навчальному році», від 14.08.2023 № 1/12038-23 «Про переліки навчальної літератури та навчальних програм, рекомендованих МОН України для використання в освітньому процесі закладів освіти у 2023/2024 навчальному році»

<https://www.schoollife.org.ua/wp-content/uploads/2023/07/Literatura.pdf>

від 12.09.2023 1/13749-23 «Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році» [https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-](https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-instruktivno-metodichni-rekomendaciyi-shodo-vikladannya-navchalnih-predmetivintegrovanih-kursiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20232024-navchalnomu-roci)

[instruktivno-metodichni-rekomendaciyi-shodo-vikladannya-navchalnih-predmetivintegrovanih-kursiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20232024-navchalnomu-roci](https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-instruktivno-metodichni-rekomendaciyi-shodo-vikladannya-navchalnih-predmetivintegrovanih-kursiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20232024-navchalnomu-roci)

методичних рекомендацій щодо вивчення змісту навчальних предметів у 7-11 класах закладів загальної середньої освіти у 2023-2024 н.р. (лист СОІППО від 18.08.2023 № 378/11-07)

<http://www.soippo.edu.ua/images/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2023/08/21/novyna1/MethodrecBook3.pdf>

та інших нормативних документів в галузі освіти

[Наказ МОН № 496 від 03.06.2008 року «Про затвердження інструкції з ведення класного журналу учнів 5—11\(12\)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів»](#)

[Наказ МОН № 329 від 13.04.2011 року «Про затвердження критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів \(вихованців\) у системі загальної середньої освіти»](#)

[Наказ МОН № 1222 від 21.08.2013 року «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти»](#)

Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 № 1115 «Деякі питання організації дистанційного навчання»

[https://mon.gov.ua/ua/npa/deyaki-pitannya-organizaciyi-distancijnogo-](https://mon.gov.ua/ua/npa/deyaki-pitannya-organizaciyi-distancijnogo)

[navchannya-zareyestrovano-v-ministerstvi-yusticiyi-ukrayini-94735224-vid-28-veresnya-2020-roku](#)

Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128 (поділ класів на групи при вивченні окремих предметів здійснюють відповідно до додатку 2 Порядку, затвердженому наказом клас може ділитися на групи: при вивченні української та іноземної мов за умови наявності в класі понад 27 учнів).

Також інформуємо, що чинними залишаються Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році (лист Міністерства освіти і науки України від 19.08.2022 № 1/9530-22, <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recome ndazii> і Методичні рекомендації щодо окремих питань здобуття загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України 15 травня 2023 р.№ 563, <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacijshodo-okremih-pitan-zdobuttya-osviti-v-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-vumovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini>

Першочергове завдання викладачів суспільно-гуманітарних предметів закладу П(ПТ)О у новому навчальному році – надати здобувачам освіти якісні освітні послуги, мотивувати учнівську аудиторію, контролювати результати освітньої діяльності, дотримуючися принципів академічної доброчесності.

Рекомендуємо на початку нового навчального року виявити рівень опанування учнями навчального матеріалу, яким здобувачі освіти оволодівали самостійно або із використанням технологій дистанційного навчання шляхом проведення діагностичних робіт (усні співбесіди). Слід зазначити, що оцінки за такі діагностичні роботи не бажано виставляти до класного журналу. У календарно-тематичному плануванні на початку

навчального року необхідно визначити достатню кількість навчального часу для повторення і проведення діагностування результатів навчання за попередній рік.

Звертаємо увагу, що під час організації дистанційного та змішаного навчання слід виважено обирати електронні освітні ресурси, урахуваючи їх дидактичну доцільність, фактологічну коректність змісту, відповідність навчальній програмі. Вибір цифрової платформи для використання в освітньому процесі заклад освіти здійснює самостійно з урахуванням технічних можливостей викладачів та учнів.

Під час підготовки викладачів до уроків доцільно використовувати різні моделі дистанційних технологій навчання, урахуваючи можливості закладу освіти (цифрова компетентність учасників освітнього процесу, наявність електронного інформаційно-освітнього середовища тощо). Викладачам варто створити кейси уроків з навчальних предметів, які дозволять об'єднати в одній комп'ютерно-технічній системі графічне зображення, тексти, відеозображення, анімацію, а саме: інструктивні карти уроку, ментальні карти, інтерактивні плакати, мультимедійні презентації, електронні довідники, комп'ютерне тестування, підручники, окремі типи файлів (зображення, відео-, аудіо-, анімації), посилання на цікаві сайти (блоги) викладачів, вебсайти, платформи, освітні електронні ресурси, віртуальні музеї тощо).

Підручники, навчальні й методичні посібники (у тому числі електронні), робочі зошити з друкованою основою, зошити для контролю та/або корекції навчальних досягнень, атласи, контурні й настінні карти, інші дидактичні та наочно-навчальні посібники для користування в освітньому процесі, повинні мати гриф Міністерства освіти і науки України.

У процесі вивчення суспільно-гуманітарних предметів при підготовці до уроків, особливо в умовах дистанційного/змішаного навчання, пропонуємо використовувати сучасні можливості Інтернету, сайти, які рекомендовані Міністерством освіти і науки України.

На сайті МОН України розміщено:

навчальні програми з предметів <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

навчальні програми факультативів та курсів за вибором <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-kursiv-za-viborom-fakultativiv>

На сайті Інституту модернізації змісту освіти МОН України розміщено: електронні підручники із суспільно-гуманітарних предметів <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/>

навчально-методичні посібники для педагогів <https://lib.imzo.gov.ua/navchalno-metodichn-posbniki/dlya-pedagogchnih-pratsvnikv/>

методичні матеріали <https://lib.imzo.gov.ua/metodichn-materali/>

На сайті Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Сумській області у розділі «Інформаційно-методичний портал» <https://sites.google.com/view/impnmcptosumy> розміщено методичні поради щодо навчально-методичного забезпечення суспільно-гуманітарних предметів,

[Методичні рекомендації щодо оформлення кабінетів із предметів суспільно-гуманітарних та природничо-математичних дисциплін у закладах професійної \(професійно-технічної\) освіти](#)

[Методичні рекомендації щодо ведення журналу обліку теоретичного навчання в закладах професійної \(професійно-технічної\) освіти \(загальноосвітня підготовка\)](#)

Для організації самоосвіти викладачів суспільно-гуманітарних предметів рекомендуємо користуватися платформами відкритих онлайн-курсів, сайтами з навчально-методичним і дидактичним матеріалом: https://drive.google.com/drive/folders/1KQ5NYLqCQQgjEM-BbQA-SsY_Q9muALag?usp=sharing

З метою забезпечення якісної організації освітнього процесу в закладах П(ПТ)О та виконання навчальних програм з суспільно-гуманітарних предметів рекомендуємо застосовувати засоби дистанційного навчання:

https://drive.google.com/drive/folders/1KQ5NYLqCOQgjEM-BbQA-SsY_Q9muALag?usp=sharing

Українська мова та література

У 2023/2024 навчальному році вивчення української мови та літератури здійснюватиметься за навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), затвердженими наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407.

Звертаємо увагу, що в мовленнєвій лінії навчальної програми подано перелік рекомендованих видів роботи, які дають змогу учням реалізувати здобуті знання на практиці. Ці види роботи забезпечують повноцінний мовленнєвий розвиток учнів, адже комплексно охоплюють формування всіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння і письма).

Зазначаємо, що вказаний у навчальних програмах розподіл годин між розділами вважається орієнтовним. У разі потреби викладач має право самостійно змінювати обсяг годин у межах розділу, а також послідовність вивчення розділів.

На початку 2023/2024 навчального року задля забезпечення якісного виконання освітніх програм в умовах очного та/або дистанційного навчання, пропонуємо приділити більше уваги традиційному повторенню вивченого матеріалу за минулий рік, запровадити «коригуюче навчання». Для цього може бути проведено діагностичні роботи (усні співбесіди) опитування з метою визначення рівня засвоєння матеріалу учнями за попередній рік. Слід зазначити, що оцінки за такі діагностичні роботи не бажано виставляти до класного журналу, адже вони є орієнтиром для визначення рівня залишкових знань і вмій.

Звертаємо увагу на кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт з української мови. Фронтально оцінюють диктант, письмовий переказ і письмовий твір (навчальні чи контрольні види робіт),

мовні знання й уміння, запис яких здійснюють на сторінці класного журналу «Зміст уроку». Індивідуально оцінюють говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) і читання вголос. Для цих видів діяльності не відводять окремого уроку, проте визначають окрему колонку без дати на сторінці класного журналу «Облік навчальних досягнень».

У I семестрі проводять оцінювання двох видів мовленнєвої діяльності (усний переказ, діалог). Результати оцінювання говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) і читання вголос протягом семестру виставляють у колонку без дати й ураховують у семестрову оцінку. Повторне оцінювання із зазначених видів мовленнєвої діяльності не проводять. Перевірка мовних знань і вмінь здійснюється за допомогою завдань, визначених викладачем (тести, диктант тощо) залежно від змісту матеріалу, що вивчається.

Кількість робочих зошитів з української мови : I - III курси – по одному зошиту. Для контрольних робіт з української мови використовують по одному зошиту.

Зміст навчального матеріалу з літератури передбачає текстове вивчення творів, що виділені напівжирним шрифтом, інші ж лише називаються для допомоги викладачеві під час вивчення певної теми. Крім того, для осучаснення змістового компонента, актуалізації компетентнісного підходу, надання викладачеві методичної допомоги під час вивчення програмових тем запропоновано рекомендаційну рубрику «Мистецький контекст» (МК).

Вивчення української літератури також відбувається із залученням міжпредметних зв'язків – МЗ (українська мова, історія, зарубіжна література, тощо).

Звертаємо особливу увагу на те, що запропонована кількість годин на вивчення кожного розділу чи підрозділу є орієнтовною, учитель може її перерозподіляти на власний розсуд. Резервний час викладач може використовувати також довільно, зокрема для збільшення кількості годин на вивчення окремого твору, для уроків розвитку мовлення, контрольного оцінювання, творчих та інших робіт (екскурсій, диспутів, семінарів тощо).

Запроваджено (*) – для творів, які не є обов'язковими, їх можна розглядати додатково, за вибором учителя, наявністю часу або самотійно. Наприкінці програми для кожного класу подано орієнтовні списки літератури для додаткового (самотійного) читання.

Рекомендуємо оцінку за письмовий вид роботи виставляти всім учням, за усний – кількості учнів, які відповідали протягом уроку.

Оцінка за контрольний твір з української літератури є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють у колонці з датою написання роботи. Надпис у журнальній колонці «Твір» не робиться.

Оцінку за читання напам'ять творів з української літератури виставляють у колонку без дати з надписом «Напам'ять».

З метою формування читацької компетенції доцільним є використання в освітньому процесі інтерактивних форм (відповідні інтернет-ресурси, мультимедіа, електронні книги й бібліотеки, аудіозаписи) і методів викладання предметів мовно-літературного спрямування, що мотивують інтерес учнів до читання, засвоєння літературних творів, уміння вступати в діалоги, аргументувати свою думку.

Інформація щодо оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови та літератури за посиланням <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/08/20/01/Dodatok.3-5.klas-ukr.mova.6-11.klasy-ukr.mova.20.08.2022.pdf>

Навчальна та методична література з української мови та літератури, рекомендована МОН, зазначена в Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки, що розміщений на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>). Інша література може використовуватися тільки як додаткова.

Для організації дистанційного/змішаного навчання з української мови та літератури доцільним є опрацювання наступних джерел інформації, застосунків, електронних ресурсів

https://drive.google.com/drive/folders/1KQ5NYLqCQQgjEM-BbQA-SsY_Q9muALag?usp=sharing

Методичні рекомендації
https://osvita.ua/doc/files/news/899/89974/IMR-2023-2024-Ukr_mova_12_09_2023.pdf

МОН

Зарубіжна література

Головним завданням навчання зарубіжної літератури у 2023/2024 навчальному році є розвиток творчих та інтелектуальних здібностей учнів за допомогою відкритого й вільного використання всіх освітніх ресурсів і програм, у тому числі, доступних в інтернеті.

Інформація щодо оцінювання навчальних досягнень учнів із зарубіжної літератури за посиланням

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/08/20/01/Dodatok.3-5.klas-ukr.mova.6-11.klasy-ukr.mova.20.08.2022.pdf>

Нагадуємо, що у 2022 році оновлено зміст навчальних програм із зарубіжної літератури.

[Наказом Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року затверджено і надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» оновленим навчальним програмам для 6 – 9 та 10 – 11 класів. Рішення робочої групи з оновлення змісту навчальних програм із зарубіжної літератури для 10-11 класів \(2017, рівень стандарту\), 10-11 класів \(2017, рівень профільний\) закладів загальної середньої освіти від 13 червня 2022 р. \(протокол № 2\) <https://osvita.ua/doc/files/news/866/86629/Rishennya.pdf>](#)

Програму предмета «Зарубіжна література» змінено в частині вивчення творів російських та білоруських письменників. Із змісту програм вилучено твори російських і білоруських авторів та додано твори зарубіжних

письменників відповідно до літературного процесу та з урахуванням вікових особливостей учнів.

Звертаємо увагу, що відповідно до оновленої програми предмета «Зарубіжна література» замість російських, вивчатиметься творчість таких письменників, як Жан де Лафонтен, О. Генрі, Анна Гавальда, У. Старк, Джон Бойн, Е. Шмітт, Йозеф Рот, А. Гранох тощо. У програму замість творів російських поетів включені шедеври світової лірики (П'єр Ронсар «До того, як любов у світ прийшла...», Р. Бернс «Моя любов...», Й.В. Гете «До моїх пісень...», Г. Гейне «Коли настав чудовий май...», Адам Міцкевич «Непевність»). У шкільному курсі «Зарубіжна література» вивчатимуться твори письменників, які писали російською мовою, але життя та творчість яких були тісно пов'язані з Україною – М. Гоголя, В. Короленка (за вибором вчителя), твір М. Булгакова «Собаче серце» (твір вивчається за вибором учнів і вчителя). У списку творів для додаткового читання (для уроків позакласного читання і уроків резервного часу) залишено для вибору вчителем твори Ільфа і Петрова («12 стільців») та А. Кузнецова («Бабин Яр»). Також визнано доцільним залишити вивчення творів кримськотатарського письменника Т. Халілова.

Основою для календарно-тематичного планування уроків зарубіжної літератури є чинні навчальні програми. Викладач має право самостійно розподіляти години на текстуальне вивчення творів, розвиток мовлення, позакласне читання, урахуваючи визначену кількість годин на опрацювання конкретного розділу.

Викладання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти здійснюють українською мовою. Твори зарубіжних письменників у курсі зарубіжної літератури вивчають в українських перекладах. Для зіставлення можливе залучення перекладів, переспівів іншими мовами, якими володіють учні (англійською, німецькою, французькою тощо). За наявності необхідних умов бажаним є розгляд художніх текстів (у фрагментах або цілісно) мовами оригіналів. У такому разі предмет

«Зарубіжна література» виконує додаткову функцію вдосконалення володіння учнями іноземними та іншими мовами

Доцільним у роботі викладача є формування кейсів матеріалів із зарубіжної літератури. Наприклад, кейс за творчістю письменника може складатися з таких матеріалів: текст про життєвий і творчий шлях письменника та літературний диктант для перевірки знань; документальний фільм про митця та завдання до нього; віртуальна екскурсія до музею письменника; буктрейлер за екранізованим твором письменника; сторінки підручника з текстом художнього твору і критичний матеріал до нього; текст художнього твору, що вивчається (повністю); аудіоматеріали виразного читання уривку твору; тестові завдання «Перевір себе» на знання змісту твору; уривок екранізації твору й завдання до нього; система творчих завдань за художнім твором; різнорівнева контрольна робота за темою.

На кожному уроці літератури педагог має працювати над розвитком усного і писемного мовлення учнів. Навчити учня монологічного викладу чи написання статті, оформляти повідомлення, доповідь та виголошувати їх – одне з основних завдань, яке стоїть перед викладачем. На уроках літератури учні вчать писати рецензію або відгук, брати інтерв'ю, вести репортаж, писати конспект або тези й опановувати багато інших видів робіт.

Усі завдання, які учні виконують вдома самостійно, бажано аналізувати та оцінювати ураховуючи, що: усі види контрольних робіт, визначених навчальною програмою, мають бути виконані; зміст програмового матеріалу, незважаючи на різні способи об'єднання тем, має бути відображений у календарно-тематичному плануванні та записах викладача у класному журналі; до класного журналу мають бути занесені лише ті уроки, що були фактично проведені; відкореговані календарно-тематичні плани необхідно погодити та затвердити керівництвом закладу освіти. У кожному семестрі обов'язковим є проведення двох уроків розвитку мовлення: одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – письмового.

Під час оцінювання зошита із зарубіжної літератури слід урахувати наявність різних видів робіт; грамотність (якість виконання робіт); охайність; уміння правильно оформлювати роботи (дотримання вимог до оформлення орфографічного режиму).

Для організації дистанційного/змішаного навчання із зарубіжної літератури доцільним є опрацювання наступних джерел інформації, застосунків, електронних ресурсів

https://drive.google.com/drive/folders/1KQ5NYLqCQQgjEM-BbQA-SsY_Q9muALag?usp=sharing

Методичні рекомендації МОН https://osvita.ua/doc/files/news/899/89974/IMR-2023-2024-Ukr_mova_12_09_2023.pdf